

Prótagorás

Fragmenta DK 80 B

Pravda neboli Vyvracející řeč

ΠΡΩΤΑΓΟΡΟΥ ΑΛΗΘΕΙΑ ἢ ΚΑΤΑΒΑΛΛΟΝΤΕΣ

B 1 /1 = Sextos Empirikos, Adversus mathematicos VII, 60

(...) Na začátku *Vyvracejících řečí* napsal:

Mírou všech věcí je člověk, jsoucích, že jsou, nejsoucích, že nejsou. (Viz A 14)

καὶ Πρωταγόραν δὲ τὸν Ἀβδηρίτην ἐγκατέλεξαν τινες τῶι χορῶι τῶν ἀναιρῶντων τὸ κριτήριον φιλοσόφων, ἐπεὶ φησι πάσας τὰς φαντασίας καὶ τὰς δόξας ἀληθεῖς ὑπάρχειν καὶ τῶν πρὸς τι εἶναι τὴν ἀλήθειαν διὰ τὸ πᾶν τὸ φανέν ἢ δόξαν τινὶ εὐθέως πρὸς ἐκεῖνον ὑπάρχειν. ἐναρχόμενος γοῦν τῶν Καταβαλλόντων ἀνεφώνησε·

πάντων χρημάτων μέτρον ἐστὶν ἄνθρωπος, τῶν μὲν ὄντων ὡς ἔστιν, τῶν δὲ οὐκ ὄντων ὡς οὐκ ἔστιν.

B 1 /2 = Platón, Theaetetus 151e-152a

Zdá se, že jsi podal definici vědění, která není nevzdělaná, nýbrž taková, jakou vyslovil i Prótagorás. Ten řekl totiž, avšak nějakým jiným způsobem. Tvrdí totiž, že mírou všech věcí je člověk, jsoucích, že jsou, nejsoucích, že nejsou. Četl jsi to?

Četl, a mnohokrát.

Neříká to tedy tak, že jakou se každá z věcí jeví mně, taková je pro mě, a jakou se jeví tobě, taková že je pro tebe? Člověk jsi přece ty i já.

Κινδυνεύεις μέντοι λόγον οὐ φαῦλον εἰρηκέναι περὶ ἐπιστήμης, ἀλλ' ὄν ἔλεγε καὶ Πρωταγόρας. τρόπον δέ τινα ἄλλον εἶρηκε τὰ αὐτὰ ταῦτα. φησὶ γάρ που πάντων χρημάτων μέτρον ἄνθρωπον εἶναι, τῶν μὲν ὄντων ὡς ἔστι, τῶν δὲ μὴ ὄντων ὡς οὐκ ἔστιν. ἀνέγνωκας γάρ που;

Ἄνέγνωκα καὶ πολλάκις.

Οὐκοῦν οὕτως πως λέγει, ὡς οἷα μὲν ἕκαστα ἐμοὶ φαίνεται, τοιαῦτα μὲν ἔστιν ἐμοί, οἷα δὲ σοί, τοιαῦτα δὲ αὐ σοί· ἄνθρωπος δὲ σύ τε καὶ γώ;

(...) někdy, když fouká tentýž vítr, jeden z nás mrzne a druhý ne? Jeden jen trochu a druhý hodně?

Ano, ovšem.

Nazveme tehdy vítr sám o sobě studeným nebo nestudeným? Nebo řekneme s Prótagorou, že pro mrznoucího je studený, pro druhého však ne?

Zdá se.

Což se takto nejeví jednomu i druhému?

Ano.

Slovo „jeví se“ však znamená vnímání?

Vždyť ano.

Tedy zakoušení jeví a vnímání je totéž, jak pokud jde o teplo, tak i o vše ostatní. Vždyť jak je každý vnímá, takové patrně pro každého také jsou.

... ἄρ' οὐκ ἐνίοτε πνέοντος ἀνέμου τοῦ αὐτοῦ ὁ μὲν ἡμῶν ῥιγῶι, ὁ δ' οὐ; καὶ ὁ μὲν ἠρέμα, ὁ δὲ σφόδρα;

Καὶ μάλα.

Πότερον οὖν τότε αὐτὸ ἐφ' ἑαυτοῦ τὸ πνεῦμα ψυχρὸν ἢ οὐ ψυχρὸν φήσομεν, ἢ πεισόμεθα τῶι Πρωταγόρῃ ὅτι τῶι μὲν ῥιγῶντι ψυχρὸν, τῶι δὲ μὴ οὐ;

Ἔοικεν.

Οὐκοῦν καὶ φαίνεται οὕτως ἑκατέρωι;

Ναί.

Τὸ δὲ γε φαίνεται αἰσθάνεται ἔστιν;

Ἔστιν γάρ.

Φαντασία ἄρα καὶ αἴσθησις ταῦτὸν ἐν τε θερμοῖς καὶ πᾶσι τοῖς τοιούτοις. οἷά γ' ἄρ' αἰσθάνεται ἕκαστος, τοιαῦτα ἑκάστωι καὶ κινδυνεύει εἶναι.

B 1 /3 = Platón, Theaetetus 161c

[Sókratés:] Jeho výrok je mi jinak docela po chuti, že co se každému zdá, to pro něho také jest. Divím se však začátku jeho řeči, proč na začátku *Pravdy* neřekl, že mírou všech věcí je prase, pavíán nebo něco ještě podivnějšího, co má vnímání. Tak by k nám začal mluvit zvysoka a hodně pohrdavě, když by ukázal, že jsme se mu pro jeho moudrost obdivovali jako bohu, který však svou rozumností v ničem nevyniká ani nad pulce, natož nad jiného člověka.

[Σωκράτης:] Τὰ μὲν ἄλλα μοι πάνυ ἠδέως εἴρηκεν, ὡς τὸ δοκοῦν ἑκάστωι τοῦτο καὶ ἔστιν· τὴν δ' ἀρχὴν τοῦ λόγου τεθαύμακα, ὅτι οὐκ εἶπεν ἀρχόμενος τῆς Ἀληθείας ὅτι πάντων χρημάτων μέτρον ἐστὶν ὅς ἢ κυνοκέφαλος ἢ τι ἄλλο ἀτοπώτερον τῶν ἐχόντων αἴσθησιν, ἵνα μεγαλοπρεπῶς καὶ πάνυ καταφρονητικῶς ἤρξατο ἡμῖν λέγειν, ἐνδεικνύμενος ὅτι ἡμεῖς μὲν αὐτὸν ὥσπερ

θεὸν ἐθαυμάζομεν ἐπὶ σοφίαι, ὁ δ' ἄρα ἐτύγγανεν ὧν εἰς φρόνησιν οὐδὲν βελτίων βατράχου γυρίνου, μὴ ὅτι ἄλλου τοῦ ἀνθρώπων.

O jsoucnu
ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΟΝΤΟΣ

B 2 = Porfyrios, *Apo tou a tés filologou akraseós* = Eusebios, *Praeparatio evangelica* X, 3, 25

σπάνια δὲ τὰ τῶν πρὸ τοῦ Πλάτωνος γεγονότων βιβλία· ἐπεὶ ἴσως πλείους ἂν τις ἐφώρασε τοῦ φιλοσόφου [κλοπᾶς]· ἐγὼ δ' οὖν ἦι κατὰ τύχην περιπέπτωκα Πρωταγόρου τὸν Περὶ τοῦ ὄντος ἀναγινώσκων λόγον πρὸς τοὺς ἐν τὸ ὄν εισάγοντας τοιαύταις αὐτὸν εὐρίσκω χρώμενον ἀπαντήσεων· ἐσπούδασα γὰρ αὐταῖς λέξεσι τὰ ῥηθέντα μνημονεύειν. [καὶ ταῦτ' εἰπὼν διὰ πλειόνων τίθησι τὰς ἀποδείξεις.]

Velká řeč
ΜΕΓΑΣ ΛΟΓΟΣ

B 3 = *Anecd. Par. I, 171, 31 de Hippomacho B 3* (ed. Bohler, *Sophistae Protrep. fr. Lips.* 1903; Protagoras 46, 5)

V díle nadepsaném *Velká řeč* Prótagorás řekl:

Vyučování potřebuje (nadanou) přirozenost a cvičení.

A dále:

S učním je však třeba začít od mládí.

Neřekl by to, kdyby sám nabyt vzdělání pozdě, jak si myslí a o Prótagorovi řekl Epikúros (68 A 9).

ὅτι ἐν τῷ ἐπιγραφομένῳ Μεγάλῳ λόγῳ ὁ Πρωταγόρας εἶπε·

φύσεως καὶ ἀσκήσεως διδασκαλία δεῖται

καὶ

ἀπὸ νεότητος δὲ ἀρξαμένους δεῖ μανθάνειν.

οὐκ ἂν δὲ ἔλεγε τοῦτο, εἰ αὐτὸς ὀψιμαθῆς ἦν, ὡς ἐνόμιζε καὶ ἔλεγεν Ἐπίκουρος περὶ Πρωταγόρου (68 A 9).

O bozích

ΠΕΡΙ ΘΕΩΝ

B 4

O bozích nemohu mít vědění, ani že jsou, ani že nejsou, ani jakou mají podobu. Mnohé věci totiž brání tomu, to vědět, jak nezřejmost [bohů], tak krátkost lidského života.

περὶ μὲν θεῶν οὐκ ἔχω εἰδέναι, οὐθ' ὥς εἰσὶν οὐθ' ὥς οὐκ εἰσὶν οὐθ' ὅποιοί τινες ἰδέαν· πολλὰ γὰρ τὰ κωλύοντα εἰδέναι ἢ τ' ἀδηλότης καὶ βραχύς ὢν ὁ βίος τοῦ ἀνθρώπου.

B 4/1 = Eusebios, Praeparatio Evangelica XIV, 3, 7

Démokritův druh Prótagorás se totiž stal atheistou a získal slávu. Říká se, že ve spise *O bozích* užil takovéto uvedení:

O bozích nemohu mít vědění, ani že jsou, ani že nejsou, ani jakou mají podobu.

ὁ μὲν γὰρ Δημοκρίτου γεγονῶς ἐταῖρος ὁ Πρωταγορας ἄθεον ἐκτήσατο δόξαν· λέγεται γοῦν τοιαῖδε κεχρηῆσθαι εἰσβολῆι ἐν τῷ Περὶ θεῶν συγγράμματι·

περὶ μὲν θεῶν οὐκ οἶδα οὐθ' ὥς εἰσὶν οὐθ' ὥς οὐκ εἰσὶν οὐθ' ὅποιοί τινες ἰδέαν.

B 4/2 = Diogenés Laertios, Vitae philosophorum IX, 51 (cfr. A 1)

O bozích nemohu mít vědění, ani že jsou, ani že nejsou. Mnohé věci totiž brání tomu, to vědět, jak nezřejmost [bohů], tak krátkost lidského života.

περὶ μὲν θεῶν οὐκ ἔχω εἰδέναι, οὐθ' ὥς εἰσὶν οὐθ' ὥς οὐκ εἰσὶν. πολλὰ γὰρ τὰ κωλύοντα εἰδέναι ἢ τ' ἀδηλότης καὶ βραχύς ὢν ὁ βίος τοῦ ἀνθρώπου.

Odporující řeči

ΑΝΤΙΛΟΓΙΩΝ ΑΒ

B 5/1 = Diogenés Laertios, Vitae philosophorum III, 37

Euforión a Panaitios tvrdí, že začátek [Platónovy] *Ústavy* byl nalezen na četných místech změněný. Aristoxenos říká (fr. 33), že téměř celá *Ústava* je obsažena v *Odporujících řečech*, které napsal Prótagorás.

Εὐφορίων (fr. 152 Scheidweiler) δὲ καὶ Παναίτιος (fr. 50 Fowler) εἰρήκασι πολλάκις ἐστραμμένην εὐρήσθαι τὴν ἀρχὴν τῆς Πολιτείας, ἣν Πολιτείαν Ἄριστόξενός (fr. 33; FHG II, 282) φησι πᾶσαν σχεδὸν ἐν τοῖς Πρωταγόρου γεγραφθαι Ἄντιλογικοῖς.

B 5 /2 = Diogenés Laertios, Vitae philosophorum III, 57

[Platónova] *Ústava* (...), kterou lze téměř celou nalézt v Prótagorových *Odporujících řečech*, jak tvrdí Favorínos v druhé knize *Rozmanitých příběhů* (fr. 21).

Πολιτείας ... ἦν καὶ εὐρίσκεισθαι σχεδὸν ὅλην παρὰ Πρωταγόροι ἐν τοῖς Ἄντιλογικοῖς φησι Φαβωρίνος ἐν Παντοδαπῆς ἱστορίας δευτέρῳ (fr. 21; FHG III, 580).

Umění sporů
ΤΕΧΝΗ ΕΠΙΣΤΙΚΩΝ

B 6 /1 = Cicero, Brut. 12, 46

scriptasque fuisse et paratas a Protagora rerum inlustrium disputationes, quae nunc communes appellantur loci.

B 6 /2 = Quintil. III, 1, 10

Abderites Protagoras, a quo decem milibus denariorum didicisse artem, quam edidit, Euathlus dicitur.

B 6 /3 = Quintil. III, 1, 12 (Prodikos A 10)

horum primi communis locos tractasse dicuntur Protagoras, Gorgias, affectus Prodicus et Hippias et idem Protagoras et Thrasymachus.

B 6a = Diogenés Laertios, Vitae philosophorum IX, 51

[Prótagorás] první řekl, že o každé věci jsou dva výklady, navzájem protikladné.

πρῶτος ἔφη [Πρωταγόρας] δύο λόγους εἶναι περὶ παντὸς πράγματος ἀντικειμένους ἀλλήλοις.

B 6b = Aristotelés, Rhetorica II, 24; 1402a23 (cfr. A 21)

... slabší ... důvod (*logos*, řeč) činit silnějším.

... τὸν ἥπτω ... λόγον κρείττω ποιεῖν.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΜΑΧΗΜΑΤΩΝ

B 7 = Aristotelés, Metaphysica II, 2; 997b 32

Ani to není pravda, že geodézie se týká smyslově vnímatelných věcí, které mají velikost a jsou pomíjivé, neboť by zanikala, když by tyto zanikly. Vždyť ani astronomie není o něčem smyslově vnímatelném, i když je o velikostech, ani není o smyslově vnímaném nebi. Ani vnímané linie přece nejsou takové, o jakých mluví geometrii. Nic ze smyslově vnímaného totiž není takto přímé ani okrouhlé; neboť kruh se nedotýká pravítka v bodě, nýbrž je tomu tak, jak proti geometrům dokazoval Prótagorás.

οὐδὲ τοῦτο ἀληθές, ὡς ἡ γεωδαισία τῶν αἰσθητῶν ἐστι μεγεθῶν καὶ φθαρτῶν· ἐφθείρετο γὰρ ἂν φθειρομένων. ἀλλὰ μὴν οὐδὲ τῶν αἰσθητῶν ἂν εἴη μεγεθῶν οὐδὲ περὶ τὸν οὐρανὸν ἢ ἀστρολογία τόνδε. οὔτε γὰρ αἰ αἰσθηταὶ γραμμαὶ τοιαῦταί εἰσιν οἷας λέγει ὁ γεωμέτρης· οὐθὲν γὰρ εὐθὺ τῶν αἰσθητῶν οὕτως οὐδὲ στρογγύλον· ἄπτεται γὰρ τοῦ κανόνος οὐ κατὰ στιγμήν ὁ κύκλος, ἀλλ' ὥσπερ Πρωταγόρας ἔλεγεν ἐλέγχων τοὺς γεωμέτρας, οὔτε ...

ΠΕΡΙ ΠΑΛΗΣ

B 8/1 = Platón, Sophista 232d-e

Pokud však jde o všechna umění dohromady i o každé jednotlivé z nich, tak vše, co je třeba namítat odborníkovi na každé z nich, je veřejně k dispozici, je to sepsáno a uchováno pro každého, aby se to mohl učit.

Zdá se mi, že myslíš Prótagorovy spisy o zápase [v řečech] i o ostatních uměních.

τά γε μὴν περὶ πασῶν τε καὶ κατὰ μίαν ἑκάστην τέχνην, ἃ δεῖ πρὸς ἕκαστον αὐτὸν τὸν δημιουργὸν ἀντειπεῖν, δεδημοσιωμένα που καταβέβληται γεγραμμένα τῷ βουλομένῳ μαθεῖν.

Τὰ Πρωταγόρειά μοι φαίνει περὶ τε πάλης καὶ τῶν ἄλλων τεχνῶν εἰρηκέναι ...

B 8 /2 = Platón, Sophista 233a

Jak by někdy někdo mohl něco namítat vědoucímu člověku něco rozumného, když by sám byl nevědoucí?

Nijak.

Πῶς οὖν ἂν ποτέ τις πρὸς γε τὸν ἐπιστάμενον αὐτὸς ἀνεπιστήμων ὦν δύναιτ' ἂν ὑγιές τι λέγων ἀντειπεῖν;

Οὐδαμῶς.

ΠΕΡΙ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ
ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΝ ΑΡΧΑΙ ΚΑΤΑΣΤΑΣΕΩΣ
ΠΕΡΙ ΦΙΛΟΤΙΜΙΑΣ
ΠΕΡΙ ΑΡΕΤΩΝ
ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΟΥΚ ΟΡΘΩΣ ΤΟΙΣ ΑΝΘΡΩΠΟΙΣ ΠΡΑΞΣΟΜΕΝΩΝ
ΠΡΟΣΤΑΚΤΙΚΟΣ
ΔΙΚΗ ΥΠΕΡ ΜΙΣΘΟΥ
ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΕΝ ΑΙΔΟΥ

B 9 = Pseudo-Plútarchos, Cons. ad Apoll. 33; p. 118e

(...) Prótagorás řekl toto:

„Když [Perikleovi] dva synové, byli mladí a krásní, zahynuli během osmi dnů, snesl to bez žalu, neboť si uchovával klid, z něhož měl po všechny dny velký prospěch, totiž spokojenost, vyvázanost z bolestí a slávu u mnohých lidí. Každý, kdo ho viděl, jak pevně snáší vlastní žal, jej totiž pokládal za velkomyslného a mužného, ovládajícího sobe sama. Každý přece zná svou vlastní bezmocnost v takovýchto věcech.“

(...)

Περικλέα δὲ τὸν Ὀλύμπιον προσαγορευθέντα διὰ τὴν περὶ τὸν λόγον καὶ τὴν σύνεσιν ὑπερβεβλημένην δύναμιν, πυθόμενον ἀμφοτέρους αὐτοῦ τοὺς υἱοὺς

μετηλλαχέναι τὸν βίον Πάραλόν τε καὶ Ξάνθιππον ὡς φησι Πρωταγόρας εἰπὼν οὕτως·

ἴτων γὰρ υἱέων νεηνιῶν ὄντων καὶ καλῶν, ἐν ὀκτῶ δὲ ταῖς πάσῃσιν ἡμέρησιν ἀποθανόντων, νηπενθέως ἀνέτλη· εὐδίας γὰρ εἶχετο, ἐξ ἧς πολλὸν ὤνητο κατὰ πᾶσαν ἡμέρην εἰς εὐποτιμίην καὶ ἀνωδυνίην καὶ τὴν ἐν τοῖς πολλοῖσι δόξαν· πᾶς γὰρ τίς μιν ὄρων τὰ ἑαυτοῦ πένθεα ἐρρωμένως φέροντα, μεγαλόφρονά τε καὶ ἀνδρεῖον ἐδόκει εἶναι καὶ ἑαυτοῦ κρείσσω, κάρτα εἰδὼς τὴν ἑαυτοῦ ἐν τοιοῖσδε πράγμασιν ἀμηχανίην·

τοῦτον γὰρ εὐθύς μετὰ τὴν προσαγγελίαν ἀμφοτέρων τῶν υἱέων οὐδὲν ἦττον ἐστεφανωμένον κατὰ τὸ πάτριον ἔθος καὶ λευχειμονοῦντα δημηγορεῖν ἴβουλάς τ' ἐξάρχοντ' ἀγαθὰς (Hom. B 273) πρὸς τε τὸν πόλεμον ἐπιπαρορμῶντα τοὺς Ἀθηναίους.

B 10 = Stobaios, Anthologium III, 29, 80

Πρόταγοράς řekl, že obratnost (*techné*) bez úsilí není ničím, a úsilí bez umění také ne.

Πρωταγόρας ἔλεγε μηδὲν εἶναι μήτε τέχνην ἄνευ μελέτης μήτε μελέτην ἄνευ τέχνης.